

Recenzie

KRAUS, Blahoslav et al.: Životní styl současné české rodiny
Hradec Králové: Gaudeámus, 2015. 246 s. ISBN 978-80-7435-544-8

Profesor Blahoslav Kraus spolu s kolektívom piatich spolupracovníkov je autorom pozoruhodnej, 246 stránkovej publikácie, ktorá si kladie za cieľ prispieť k pohľadu na život súčasnej rodiny. Publikácia monografického charakteru vznikla v rámci realizácie projektu *Rozvoj a podpora multidisciplinárneho vedecko-výzkumného tímu pro studium současné rodiny na UHK*. Názov publikácie vhodne vystihuje jej obsah. Autor sa vyhol zaužívaným praktikám, ktoré sa neraz usilujú zaujať čitateľa názvom, ktorý napokon nespĺňa to čo názov sľubuje.

Výskumy rodiny neraz spočívajú na zredukovanom pohľade na skutočnosť cez prizmu jednej spoločenskovednej disciplíny. Tomu sa autor a kolektív úspešne vyhli. V monografii sa autori opierajú o poznatky sociológie a filozofie výchovy, sociálnej i pedagogickej psychológie, monografia ako celok syntetizuje ich poznatky, pričom si ponecháva kritický odstup a ich vlastné hodnotenie. Kraus konštatuje, že súčasný prístup nahrádza tradičný monokauzálny model multifaktorovým, v ktorom autor zdôrazňuje kombináciu príčin biologických, psychických a sociálnych pri vzniku deviantného správania. Vzhľadom na tému a zameranosť publikácie k projektu možno pozitívne hodnotiť europeizáciu pohľadu na rodinu. Autori nepodľahli nekritickému uprednostňovaniu anglicky píšucich autorov, najmä prehliadaniu rozdielov americkej a európskej spoločnosti i rodiny, čoho sme v súčasnosti neraz svedkami. No i tak by si tejto súvislosti autori ako Ulrich Beck a Elisabeth Beck-Gernsheimová, Opaschowski a i. zaslúžili viac pozornosti, osobitne výskumami, podľa ktorých sú dnes radené rodina a láska do pozície, ktorú predtým zaujímal boh. Tu je rodina vzývaná ako základ spoločnosti a bezpečný prístav.

Publikácia je štruktúrovaná do 5 častí (1. Pohľad na súčasnou rodinu, autorom ktorej je Kraus, 2. Výskum súčasné rodiny autorov Krausa a Žumárovej, 3. K životnímu stylu současné rodiny, autorov Krausa a Semráda, 4. Volný čas současných rodin autorky Žumárovej a napokon 5. Média a současná rodina, autoriek Stašovej a Junovej). Okrem spracovania vlastného empirického výskumu (1307 respondentov) autori vychádzajú z analýz nedávno vykonaných empirických výskumov a ich interpretácia má viacero prvkov sekundárnej analýzy. Súčasťou publikácie je i autorský a vecný register, ako i informácia o autoroch a Príloha, obsahujúca široko koncipovaný dotazník.

Originalita diela sa opiera o pôvodné myšlienky autorov a kritické pohľady na existujúce teórie. Je plne v súlade s teóriou polyetiologickou. Kraus hľadá príčiny predovšetkým v makrosociálnych premenách spoločnosti, ktoré prenikajú i do fungovania a života na nižších úrovniach (regionálne a lokálne prostredie, rôzne inštitúcie), najmä však do života rodín. Kraus výstižne konštatuje: „Skutečnou príčinou súčasnej celospoločenskej, celosvetovej krize je prosazovanie zájmov ekonomicko-finančných a politických globálnych elit (a jejich regionálnych a národných spojenců) a spôsoby jejich reprodukcie.“ Toto výstižné a nesporne správne konštatovanie je však veľmi všeobecné. V tejto súvislosti by prospelo monografii bližšie a podrobnejšie odhaľovanie konkrétnych príčin makrosociálnych premien. Súčasne si však uvedomujeme, že by takýto postup znamenal neúmerne nárast rozsahu monografie.

Možno iba konštatovať vysokú odbornú úroveň monografie, čo je určite nemalá zásluha práce, vzhľadom na jej polyetiologickej paradigme. Tomu zodpovedá i kategoriálny systém a vzájomné vzťahy vedeckých pojmov. Prehľad najfrekvencovanejších teórií a syntézu jestvujúcich názorov v monografii v predloženom rozsahu dokážu pre svoju náročnosť zvládnuť iba osobitne erudovaní a skúsení vedeckí pracovníci, ku ktorým sa autori monografie svojou prácou zaradili.

Niektoré tvrdenia v publikácii majú konštatačnú podobu. Napr. „Nezaměstnanost se stává jedním z hlavních problémů lidstva. Jde přitom o strukturální nezaměstnanost, vyplývající z technického pokroku a ekonomického dynamismu civilizace“. Takéto tvrdenia je nevyhnutné doložiť, minimálne odkazom na literatúru, príp. na informačné zdroje a štatistiky. Najmä preto, lebo takéto tvrdenie sa môže zdať v rozpore s tvrdením o skutočných príčinách „...súčasných celospoločenských, celosvetových kríz“. Čitateľa by iste zaujímal názor autora na príčinu nárastu agresie, o ktorej sa dočítame v súvislosti výbuchmi extrémizmu, občianskych vojen a terorizmu.

Rozsah publikácie je vzhľadom na jej poslanie a vzťah k téme optimálny. Vzhľadom na šírku problémov súčasne vytvára priestor na pokračovanie, vrátane podrobnejších štúdií k jednotlivým čiastkovým problémom. Vzhľadom na obsah a rozsah publikácie je možné ako primerané hodnotiť aj členenie monografie na kapitoly, podobne ako štruktúrovanie celého textu.

S náležitou odbornou úrovňou súvisí i vyváženosť a súlad v použití odborných termínov, množstvo a úroveň citovaných autorov. Tu treba oceniť prácu Krausa a kol. s domácou literatúrou, ktorá je často zanedbávaná v honbe za citovaním zahraničných prác, nezávisle na ich kvalite a odbornej úrovni. Možno konštatovať i dobrú zrozumiteľnosť textu, pútavosť a nadväznosť jednotlivých kapitol.

Široko koncipovaná monografia, vzhľadom na rozsah problematiky komprimovaná do relatívne malého počtu strán je pozoruhodným kritickým

zhrnutím jestvujúcich teórií i vlastných poznatkov autorov, získaných z pôvodného empirického výskumu. Autorom sa podarilo splniť svoj cieľ: podať obraz o súčasnej rodine, o tom, ako a čím žije, a prispieť k rozšíreniu k poznatkom o súčasnej rodine. Publikovanie monografie z pozície z istého nadhľadu autorov znamená nesporne prínos, ako i vymedzovanie miesta jednotlivých problémov z hľadiska naliehavosti ich riešenia, ale i ďalšieho výskumu a rozpracovávaní.

Peter Ondrejko
FHV Univerzita Tomáše Bati, Zlín

ČERNÁ, Alena (ed.): Kyberšikana. Průvodce novým fenoménem.

Praha: Grada Publishing, a.s., 2013. 152 s. ISBN 978-80-247-4577-0

Oblasť šikanovania je svojim významom značne rozsiahla. Kyberšikanovanie ako jeden zo spôsobov šikanovania je možné nazvať aj invazívnym fenoménom v súčasnom online komunikačnom priestore. Rozvojom informačno-komunikačných technológií a zvýšením dostupnosti výpočtovej techniky napr. internetu a mobilov u detí a mládeže sa otvára ďalšie prostredie pre šikanovanie. Počítačovo a technicky gramotní agresori šikanovania majú navyše možnosť zostať v anonymite virtuálneho sveta, aspoň oni sami v to niekedy dúfajú.

Pre kyberšikanera predstavuje virtuálne sociálne prostredie veľa zaujímavých možností ako sa realizovať. Opakované kyberútoky a dlhodobé online ubližovanie vyhladnutej kyberobeti šikanovania sa stávajú stále častejším problémom medzi deťmi a mládežou, v súčasnosti častejšie aj u detí na prvom stupni základných škôl. Kyberšikanovanie a zvyšovanie jeho výskytu je častou témou diskusií nielen pedagógov v školách a akademikov na odborných stretnutiach, ale púta stále viac pozornosti médií. Identifikácia problematiky kyberšikanovania naberá stále viac na dôležitosť z pohľadu riešenia novodobých nežiaducich javov v spoločnosti.

Publikácia *Kyberšikana, průvodce novým fenoménem* bola vydaná pod editorstvom Aleny Černej v spolupráci s autormi Lenky Dědkovej, Hany Macháčkovej, Anny Ševčíkovej a Davida Šmahela s grantovou podporou GA ČR (GAP407/11/0585) a MŠMT (LD11008, MSM0021622406) v rámci medzinárodnej COST siete zameriavajúcej sa na skúmanie kyberšikanovania.

Pod editorským vedením Lenky Černej sa kolektív autorov pokúsil o prehľadnenie a analýzu relevantných poznatkov a výskumných zistení o spoločensky nežiaducom fenoméne kyberšikanovania v prepojení s reálnym „*offline svetom*“ šikanovania. V recenzovanej publikácii sa autori zapájajú do diskusie o fenoméne kyberšikanovania v piatich okruhoch. Svoju pozornosť upriamujú autori postupne na:

- vymedzenie kyberšikanovania ako nového typu agresie u detí a mládeže, definovanie kyberšikanovania, jeho foriem, prejavov, príčin a rozširovania v online priestore,
- výskyt kyberšikanovania na podklade relevantných výskumných zistení a na mediálny obraz, ktorý je tým skreslený,
- aktérov kyberšikanovania a dynamiku interakcií medzi nimi,
- dopady kyberšikanovania a možné následky na samotných účastníkov kyberšikanovania,
- stratégie zvládania kyberšikanovania,
- možnosti prevencie a intervencie kyberšikanovania na individuálnej, rodinnej a inštitucionálnej úrovni.

V publikácii sa vychádza z výchovného pôsobenia v rodinách a v školách s prerastaním problematiky na úroveň makro priestoru spoločnosti. Identifikácia problematiky šikanovania v spoločenskom priestore naberá stále viac na dôležitosť z pohľadu sociálnej patológie. Jednostranné nazeranie na šikanovanie ako na sociálno-patologický jav však považujeme za zúžený potenciál fenoménu. Domnievame sa, že fenomén je možné uchopiť aj z druhej strany ako *možnosť*. Pozrieť sa na problematiku ako na možnosť aktérov, obetí a svedkov šikanovania k ich osobnému rastu v zmysle prekonania určitej životnej udalosti, ktorú treba pochopiť, spracovať a riešiť.

K tomu potrebujú *agogé* skúsenejšieho človeka. Najpovolanejším je rodič, žiaľ ten sa často o problémy svojho dieťaťa (hlavne skrytom kyberšikanovaní) ani nedozvie. Širší priestor ponúka školské prostredie. To je možnosť pre pedagogických a odborných zamestnancov (školského psychológa, liečebného pedagóga, sociálneho pedagóga a pod.). Kolář (2011) upozorňuje na úzke prepojenie kyberšikanovania s tradičným školským šikanovaním. Pedagógom v školách by mohli pomôcť konkrétne aktivity (výcviky, školenia, spoločné stretnutia, kurzy) na odhaľovanie a zvládanie fenoménu kyberšikanovania v školách a školských zariadeniach. Na tomto mieste chceme upriamiť pozornosť aj na stále nedoceňovaný peer prístup, ktorú považujeme za významnú preventívnu aktivitu pri výskyte a riešení kyberšikanovania prostredníctvom spolužiakov, rovesníkov priamo v priestoroch škôl a školských zariadení.

Čím viac sa v publikácii autori do problematiky kyberšikanovania vnárajú, tým viac zložitejšie sa javí jeho riešenie. Napriek tomu sa autori snažia ponúknuť určité východiská pre riešenie problematiky. Je potrebné zdôrazniť

multidisciplinárnu spoluprácu vedenia školy, učiteľov, odborných zamestnancov v školách a externých odborníkov v inštitúciách pôsobiacich v spádovej oblasti školy. Podpora tímovej spolupráce má byť predovšetkým aktivitou vychádzajúcou z regionálnych záujmov. Pomocnú ruku v systematickom nazeraní na problematiku kyberšikanovania podávajú akademické vedecko-výskumné pracoviská a rôzne inštitúcie, združenia, metodické centrá, rezorty a pod., ktoré sa zaoberajú fenoménom kyberšikanovania. Rozvíjajú postupy, teórie, techniky, stratégie podľa jednotlivých úrovní ako sú rodina – škola – komunita – spoločnosť, ktoré sú potrebné pre zvládnutie problematiky kyberšikanovania v slovenských podmienkach. Autori v publikácii uvádzajú, aké sú spôsoby vyrovnávania sa obetí s kyberšikanovaním a konkrétne stratégie zvládania kyberšikanovania:

- vyhýbanie sa a ignorácia,
- disociácia v zmysle oddelenie sveta online a offline,
- kognitívne prerábanie,
- pomsta,
- priama konfrontácia s agresorom,
- vyhľadanie sociálnej podpory.

Podľa výskumných zistení autorov publikácie (s. 121) sú v Juhomoravskom kraji Českej republiky najčastejšou stratégiou zvládania kyberšikanovania *kognitívne prerábanie*, kedy si obeť rozumovo zdôvodní „prízemnosť“ agresora a zameria svoju pozornosť na niečo iné. Ďalej sa podľa výskumných zistení (s. 118) obeť najúčinnejšie vyrovnáva s kyberšikanovaním pomocou *technických stratégií* (blokovanie osoby, vymazanie vlastného profilu, filtrovanie prichádzajúcich správ) a *zverením sa niekomu* (v zmysle ukončenia kyberšikanovania), čo väčšinou pomohlo obeť cítiť sa lepšie na emočnej úrovni. Zaujímavé je zistenie, že v prípade menej závažných foriem agresie, napríklad u online obťažovania (nie kyberšikanovania) sa ukázala ako vhodná a celkom účinná stratégia *priamej konfrontácie s agresorom*.

Na základe výsledkov výskumu autori odporúčajú prevenciu a intervenciu kyberšikanovania v troch rovinách:

- pre tých, čo majú skúsenosť s kyberšikanovaním: aktérov (obete, agresorov, svedkov),
- pre tých, čo majú možnosť preventívne pôsobiť: rodičov a iných členov rodiny, pedagógov a iných zamestnancov školy,
- pre tých, čo majú ochotu podporovať či povinnosť intervenovať: inštitúcie súkromného či vládneho charakteru.

Recenziu uzavriem odporúčaním na vhodne zaradený *Slovníček pojmov* (s. 143) v publikácii, ktorý objasňuje pojmy ako sú blog, chat, SNS či spam alebo self-efficacy. Každý, kto sa stretol s kyberšikanovaním alebo sa problematikou kyberšikanovania zaoberá, má jediné želanie: eliminovať nežiaduce

prejavu fenoménu vo svojom okolí. Odborná vedecká publikácia *Kyberšikana, prívodce novým fenoménom* si vyžaduje pozorného čitateľa, ktorý ju uchopí ako možnosť formulovať ďalšie výskumné otázky a premýšľať nad jej praktickým využitím.

Silvia Neslušanová
Ústav sociálnej pedagogiky
Institút medzioborových štúdií, Brno

HANULIAKOVÁ, Jana: Aktivizujúce vyučovanie

Bratislava: Iris, 2015. 127 s. ISBN 978-80-8153-036-4

Predkladaná publikácia nepatrí k obsahovo rozsiahlym dielam, zaoberá sa však kľúčovými otázkami, ktoré pod vplyvom moderných trendov v edukácii rezonujú aj na Slovensku. Pedagogická veda v súčasnosti zacieľuje pozornosť zainteresovaných na didaktické teórie, trendy a smery v snahe nájsť ideálny model, respektíve stratégiu pretvárania tradičného vyučovania na aktívnejšie a efektívnejšie. Za najväčší prínos predkladanej publikácie možno považovať zámer autorky „*upriamiť pozornosť na vybrané didaktické aspekty výučby, ktorých aplikovanie a rešpektovanie v pedagogickej praxi zvýši efektivitu práce učiteľa, uľahčia a najmä zatriaktívnia proces učenia sa žiakom*“ (s. 119). Autorka našla zmysluplný kompromis medzi teóriou a praxou a preto má recenzovaná publikácia potenciál popularizovať moderné trendy aj v tej časti učiteľskej obce, ktorá k novým stratégiám vyučovania pristupuje rozpačito. Autorka pri zostavovaní publikácie prejavila nielen svoju odbornú erudovanosť a vnímavosť k potrebám učiteľov v ich každodennej príprave na vyučovanie, ale aj reálny pohľad na modernizáciu školstva, ktorá nespočíva v úplnej eliminácii tradičných foriem vyučovania, ale v ich pretváraní a obohacovaní novými stratégiami, ktoré majú základ v modernej pedagogike.

Štruktúra publikácie je prehľadná, tradičné členenie na Úvod, Záver a päť kapitol ozvlášťujú názvy kapitol (napr. „*Podnecovať – Neutlmovať*“, „*Tvoriť – Nenapodobňovať*“), ktoré autorka formulovala prostredníctvom opozít, ktoré predstavujú aktivity učiteľa a žiaka v „novom, modernom“ ponímaní na jednej strane a negáciu „starého“ na strane druhej. Z formálneho hľadiska majú kapitoly rovnakú koncepciu: vymedzenie kľúčových pojmov, teoretický úvod do problematiky, odporúčania pre pedagogickú prax a zoznam doplnujúcej literatúry. Každá kapitola je doplnená prehľadnými tabuľkami a schémami.

Možno konštatovať, že tlačová kvalita niektorých schém nie je najlepšia (v niektorých prípadoch zlá čitateľnosť textu), čo znižuje celkovú kvalitu publikácie.

Prvá kapitola je venovaná podnetom, ktoré aktivizujú žiaka počas vyučovacieho procesu. Menovite sú to: motivácia; klíma triedy – determinant psychosociálnej pohody žiaka, ktorý zvyšuje záujem žiaka o učenie; implementácia komunikačných – interakčných médií (personálnych aj technických) do vzťahu žiak – učiteľ – obsah učiva; a v neposlednom rade jasné vytýčenie cieľov vyučovania a ich zvnútornenie u žiakov.

Konstruktivizmus je platformou moderného vyučovania, v ktorom sú poznatky konštruované samotnými žiakmi, pričom učiteľ pozná a pracuje s prekonceptami žiakov a následne ich efektívne využíva v procese učenia sa žiakov. Aplikácii konstruktivizmu v didaktike je venovaná druhá kapitola, v ktorej sa autorka zamerala aj na ďalší aspekt posilnenej aktívnej úlohy žiaka vo vyučovacom procese, ktorým je metakognícia ako nástroj sebaregulácie a autodidaktiky žiaka. Cennými sú námety na prácu učiteľa s chybami žiakov. Kompetentný učiteľ by mal na základe detekcie, interpretácie a korekcie chýb žiakov získať spätnú väzbu o svojej práci a efektívne ju využiť v prospech žiaka.

V tretej kapitole predkladanej publikácie sa čitateľ oboznámi s východiskami kreativistickej didaktiky zacielenými na „*nedirektívne riadenie vyučovacej hodiny, odstránenie stereotypov na vyučovaní a na usmerňovanie žiakov k produkovaniu originálnych, inovatívnych konštruktov, neobvyklé riešenie problémov, nestereotypné uvažovanie*“ (s. 63) Pre potreby pedagogickej praxe autorka vybrala a podrobne charakterizovala nasledovné stratégie rozvoja kreativity žiakov: kooperatívne učenie sa induktívnym spôsobom, RAP (Read, Ask, Paraphrase), REAP (Read, Encode, Annotate, Ponder), stratégie porovnávania a rozlišovania objektov, javov a pod.

Pedagogické majstrovstvo podľa autorky spočíva v správnej a flexibilnej kombinácii vyučovacích metód, ktorými učiteľ dokáže aktivizovať žiaka a eliminovať nudu na vyučovacích hodinách. Vo štvrtej kapitole čitateľ nájde námety na rozvoj a podporu pozornosti žiakov ako aj konkretizáciu druhov vyučovania, ktoré vedú žiakov k aktivite (napríklad objavné, mediované, heuristické a konceptuálne vyučovanie). Prínosom tejto kapitoly je akcentácia aktívneho učenia sa žiaka, ktoré môže byť realizované ako experienciálne učenie (kladie dôraz na zážitok, ktorý má edukačný charakter), vysokoefektívne učenie alebo induktívne učenie.

Piata kapitola pojednáva o prepojení poznatkov neurovedy s teóriou vyučovania z čoho vyplývajú dôsledky aj pre pedagogickú prax. Kapitola sa zaoberá vytváraním emocionálne bezpečného prostredia na školách a metódami expresívneho sprostredkovania učiva žiakom ako aj prepojením emócií s proce-

som učenia sa. V záverečnej stati kapitoly s názvom *Aktivizujúce formy a stratégie edukácie* čitateľa zaujme metodika práce s concept cartoons©, metóda KWL (Know, Want, Learn) podporujúca kritické myslenie žiakov a v neposlednom rade kreatívna matrica – metóda na rozvíjanie tvorivého a hodnotiaceho myslenia.

V závere možno konštatovať, že publikácia je praktickou príručkou pre učiteľov a študentov pedagogických fakúlt, ktorá im pomôže zorientovať sa v poznatkoch modernej didaktiky a pedagogiky, nájsť inšpiráciu pre ich pedagogické pôsobenie, ktorého cieľom je zatriktívniť a zefektívniť vyučovanie a aktivizovať učiaci sa subjekt. Čitateľ v publikácii nájde aj námety na ďalšie štúdium, ktoré sú spracované do zoznamu literatúry uvedeného na konci každej kapitoly. Heslovitými názvami kapitol „*Podnecovať – Neutlmovať*“, „*Zaujať – Nenudiť*“, „*Prekvapiť – Nestagnovať*“ už aj pri zbežnom listovaní publikácie vstupuje autorka do dialógu s učiteľom, ktorý sa pripravuje na vyučovanie, hľadá námety a inšpiráciu pre svoju prácu, pretože chce spolu so svojimi žiakmi v škole stráviť čas zmysluplne a efektívne.

Adriana Mokrá
CZŠ Narnia Bratislava – elokované pracovisko Pezinok, Pezinok